

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Stosunki polsko-litewskie

Author: Olga Szura-Olesińska

Citation style: Szura-Olesińska Olga. (2011). Stosunki polsko-litewskie. W: M. Stolarczyk (red.), "Stosunki Polski z sąsiadami w pierwszej dekadzie XXI wieku" (S. 197-211). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Stosunki polsko-litewskie

Traktat polsko-litewski o przyjaznych stosunkach i dobrosąsiedzkiej współpracy podpisany 26 kwietnia 1994 roku stanowił istotny przełom w procesie ewolucji wzajemnych relacji¹. Zawarte w nim postanowienia o poszanowaniu suwerenności i integralności terytorialnej, zakaz agresji zbrojnej, zakaz ingerencji w sprawy wewnętrzne, zobowiązanie do pokojowego rozwiązywania sporów, potwierdzona wola obu krajów do rozszerzania współpracy międzynarodowej i transgranicznej wpłynęły korzystnie na sposób postrzegania i ocenę obu krajów w instytucjach europejskich². Artykuły 14—18 traktatu odnoszą się do gwarancji dla przedstawicieli mniejszości narodowych. Zagwarantowano używanie nazwisk w brzmieniu języka ojczystego, dopuszczono używanie języka mniejszości w urzędach, powołano pełnomocnika ds. dziedzictwa kulturowego. W formie zobowiązania obu stron została zapowiedziana ochrona cmentarzy, grobów, miejsc pochówków, pomników oraz miejsc i obiektów pamięci narodowej³.

Na Litwie ludność polska stanowi 7% ogółu mieszkańców, tj. około 270 tys.⁴. Polacy zamieszkują głównie obszary historycznej Wileńszczyzny, rejonu solecznikowskiego, trockiego i święciańskiego. Litewskie śró-

¹ K. Skubiszewski: *Perspektywy polityki zagranicznej RP w Europie*. W: „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1993/1994”. Warszawa 1995.

² A. Brazauskas, występując w Radzie Europejskiej, ocenił traktat jako wielki sukces polityczny oraz świadectwo lepszego zrozumienia i prawnego uregulowania historycznego konfliktu między naszymi państwami.

³ O. Szura: *Ewolucja stosunków polsko-litewskich w latach 1989—1997*. W: *Polska i jej sąsiedzi w latach dziewięćdziesiątych. Polityczne i ekonomiczne aspekty współpracy i integracji*. Red. B. Łomiński, M. Stolarczyk. Katowice 1998.

⁴ *Polityka zagraniczna RP 1989—2002*. Red. R. Kuźniar, K. Szczepaniak. Warszawa 2002, s. 247.

dowisko polskie od momentu ogłoszenia niepodległości przez Litwę było podzielone, mimo że naturalna zbieżność interesów Polaków i Litwinów na arenie międzynarodowej mogła wskazywać na proste przeniesienie w relacjach wzajemnych.

Dla porównania — w Polsce mniejszość litewska liczy około 20 tys. osób. Jest skupiona w trzech gminach: Puńsk, Sejny, Szypliszki. W 1993 roku zarejestrowano Wspólnotę Litwinów w Polsce, organizacja zadeklarowała swoją nadrzędną i koordynacyjną rolę wobec działających w Polsce instytucji życia społeczno-kulturalnego Litwinów.

Przyjmowane w latach 1991—1997 liczne deklaracje, oświadczenia wspierane były powoływaniem wspólnych organów decyzyjnych i doradczych. Taki charakter miały: Rada ds. Współpracy między Rządem Polski i Litwy, zwołana w celu koordynacji starań o członkostwo w Unii Europejskiej i Pakcie Północnoatlantyckim oraz w celu prowadzenia wspólnych działań służących poprawie wzajemnego bezpieczeństwa i ochronie granic, Komitet Konsultacyjny Prezydentów Polski i Litwy oraz Polsko-Litewskie Zgromadzenie Poselskie, które w intencji twórców miało stanowić nową jakość w procesie kształtowania stosunków dwustronnych⁵.

Sejm Rzeczypospolitej Polskiej postanowił powołać Polsko-Litewskie Zgromadzenie Poselskie. Zadaniem Zgromadzenia jest rozpatrywanie spraw interesujących Sejm Rzeczypospolitej Polskiej i Sejm Republiki Litewskiej oraz przyjmowanie wspólnych w tym zakresie stanowisk. Zasady i tryb pracy Polsko-Litewskiego Zgromadzenia Poselskiego określi Statut, uchwalony przez Zgromadzenie z inicjatywy Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Przewodniczącego Sejmu Republiki Litewskiej⁶.

Cele i działania na rzecz bezpieczeństwa w ramach OBWE, współdziałanie na rzecz członkostwa w UE i NATO, rozwijanie współpracy politycznej, gospodarczej i bałtyckiej wytyczono w podpisanej w lutym 1995 roku Deklaracji Prezydentów Polski i Litwy.

Kierunki podejmowanych działań wskazała przyjęta w czerwcu 1997 roku deklaracja prezydentów Polski i Litwy, w której strategiczne partnerstwo obu krajów oraz wzajemne poparcie w integracji tych krajów ze strukturami europejskimi i euroatlantyckimi stanowią najistotniejszy element. W dalszej części dokumentu podkreślono, że oba państwa przypisują duże znaczenie współdziałaniu na forum Rady Państw Morza Bałtyckiego oraz w Euroregionie Niemen. Zwrócono uwagę na szczególną rolę mniejszości narodowych w kształtowaniu i pielęgnowaniu dorobku kulturowego obu krajów⁷.

⁵ *Polska będzie adwokatem Litwy*. „Rzeczpospolita” z 20 czerwca 1997.

⁶ Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 czerwca 1997 roku w sprawie powołania Polsko-Litewskiego Zgromadzenia Poselskiego. „Monitor Polski” z 30 czerwca 1997.

⁷ Deklaracja polsko-litewska. PAP.

Prezentacji wspólnego stanowiska Polski i Litwy dobrze służyła konferencja wileńska (9 czerwca 1997 roku) pod hasłem: „Współdziałanie narodów i dobrosąsiedzkie stosunki gwarancją stabilności i bezpieczeństwa w Europie”. Jej główny cel w ocenie przywódców państw bałtyckich, Białorusi, Ukrainy, Mołdawii, Węgier, Słowacji, Bułgarii, Rumuni, Rosji i Finlandii został zrealizowany. Europa oraz społeczność międzynarodowa zyskały zapewnienie, że dobre stosunki między państwami sąsiedzkimi istotnie przyczyniają się do budowy bezpieczeństwa Europy⁸.

Okres 1989—1998 w stosunkach polsko-litewskich oznaczał poszukiwanie rozwiązań, których efektem stało się strategiczne partnerstwo obu państw. Zmianie relacji między Polską i Litwą, opartych na zasadach realizmu politycznego, a nie zdominowanych emocjami i zaszłościami historycznymi, sprzyjały liczne spotkania na różnych szczeblach administracji rządowej obu państw.

Przeglądu stosunków polsko-litewskich dokonano podczas dwóch sesji Zgromadzenia Poselskiego Sejmu RP i Sejmu RL, ze szczególnym uwzględnieniem problemów w realizacji uzgodnień traktatowych. Przyjęto uchwały: w sprawie rozszerzania NATO, polsko-litewskiej współpracy gospodarczej, reform administracyjno-terytorialnych oraz o utworzeniu corocznej nagrody za wybitne osiągnięcia w dziedzinie nauki, sztuki i kultury⁹. Protokół III posiedzenia Rady ds. Współpracy między Rządami RP i RL w dziedzinie polityki zagranicznej zawiera wzmiankę o planowanych konsultacjach w kwestiach integracji z NATO i Radą Państw Morza Bałtyckiego. Zaplanowano organizację wspólnych ćwiczeń wojskowych.

W 1999 roku stosunki polsko-litewskie zdominowane zostały kwestią stanowiska obu państw wobec procesu poszerzania NATO, przygotowaniem do członkostwa w UE i problematyką mniejszości narodowych¹⁰.

Przyjęcie Polski, Czech i Węgier do Paktu Północnoatlantyckiego nadało nowy wymiar polityce zagranicznej obu państw. Valdas Adamkus w gratulacjach dla władz polskich z okazji przyjęcia do Paktu zapewnił, że Litwa jest gotowa wnieść swój wkład w działalność sojuszu. O poparciu starań Litwy o członkostwo NATO zapewnili Aleksander Kwaśniewski, Jerzy Buzek, Bronisław Geremek¹¹.

⁸ „Przegląd Prasowy Ośrodka Studiów Wschodnich — Analizy i komentarze prasy rosyjskiej, ukraińskiej i białoruskiej” [Warszawa] 1997.

⁹ „Kronika Sejmowa” 1998, Nr 14 (318).

¹⁰ W latach 1998—1999 władze państwowe Litwy podjęły kolejną próbę rozczłonkowania środowiska polskiego na Wileńszczyźnie przez wprowadzenie samorządowej reformy administracyjnej.

¹¹ O. Szura: *Litwa, Łotwa i Estonia w poszukiwaniu dróg bezpieczeństwa narodowego. W: Europa Środkowa jako obszar interesów regionalnych*. Red. J. Przewłocki. Katowice 1999.

Polska podjęła inicjatywę organizacji polsko-litewskich szkoleń wojskowych. Współpracy wojskowej obu krajów nadano charakter wzorcowy. Świadczy o tym funkcjonowanie polsko-litewskiego batalionu pokojowego LITPOLBAT oraz włączenie litewskiego plutonu do polskiego kontyngentu w ramach operacji KFOR w Kosowie. W maju 2000 roku Polska przekazała pododdziałom litewskim LITPOLBAT uzbrojenie o wartości 1 mln USD, ufundowane przez Polską Izbę Producentów na rzecz Obronności Kraju¹².

W 2000 roku prezydenci Polski i Litwy spotykali się czterokrotnie, premierzy trzykrotnie.

W roku 2001 w kontekście obchodów 10. rocznicy wznowienia stosunków polsko-litewskich wzajemne relacje w budowaniu i koordynowaniu działań obu państw w strukturach międzynarodowych oceniano bardzo wysoko.

Minister spraw zagranicznych Polski Władysław Bartoszewski zwracał uwagę nie tylko na wspólne cele i zadania. Podejmował również kwestie sporne w relacjach ludności polskiej i litewskiej, funkcjonowaniu wspólnych instytucji.

W kolejnych latach istotną płaszczyzną współpracy stała się Rada Państw Morza Bałtyckiego oraz Komitet Konsultacyjny Prezydentów Polski i Litwy, stanowiący płaszczyznę wymiany stanowisk, wypracowywania wspólnej linii na arenie międzynarodowej. Nowego znaczenia nabrały kontakty międzyparlamentarne. Przedstawiciele Komisji Spraw Zagranicznych i Integracji Europejskiej podjęli dialog dotyczący negocjacji akcesyjnych oraz sytuacji wokół Obwodu Kaliningradzkiego¹³.

20 grudnia 2007 roku ukonstytuowała się „Delegacja Parlamentarna Do Zgromadzenia Parlamentarnego Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej i Seimasu Republiki Litewskiej”, której celem jest wspieranie rozwoju współpracy dwustronnej, umacnianie interesów Polski i Litwy w ramach struktur europejskich i NATO przez rozpatrywanie spraw interesujących oba kraje i przyjmowanie wspólnych w tym zakresie stanowisk¹⁴.

Stosunki polsko-litewskie do 2004 roku przebiegały wielopłaszczyznowo, wyznaczała je częstotliwość spotkań dyplomatycznych, kontakty wielostronne realizowane w ramach współpracy regionalnej, struktur europejskich, kształtowania nowego systemu bezpieczeństwa, funkcjonowania wspólnych organów oraz obowiązująca baza prawna.

Rok 2004 jest znaczącą datą w stosunkach między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską — Polska i Litwa stały się członkami Unii Europejskiej. Litwa została przyjęta do Paktu Północnoatlantyckiego.

¹² „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2001”. Warszawa 2002, s. 210.

¹³ O. Szura: *Status enklawy kaliningradzkiej w kontekście przyjęcia Polski i Litwy do Unii Europejskiej*. W: *Dylematy integracyjne Polski. Wybrane aspekty*. Red. M. Stolarczyk. Katowice 2003, s. 152—154.

¹⁴ Zob. <http://orka.sejm.gov.pl/SQL.nsf/deleg?OpenAgent&19&PL>.

Państwa stanęły wobec konieczności redefinicji strategicznego partnerstwa. Płaszczyzną do dyskusji o nowych kierunkach działań w nowej sytuacji politycznej, gospodarczej i militarnej stały się uroczyste obchody 10. rocznicy podpisania traktatu polsko-litewskiego. Wskazano na konieczność wypracowania nowych form współpracy w wymiarze politycznym i społecznym. Zarówno przedstawiciele Polski, jak i Litwy zwracali uwagę na konieczność zwiększenia działań w sferze rzeczywistej, a nie tylko deklaratywnej. Istotnym elementem dyskusji politycznej stał się sposób, w jaki oba państwa są postrzegane na arenie międzynarodowej. Litwa szczególnie obawiała się marginalizacji w stosunkach europejskich.

Polska wyrażała nadzieje na intensyfikację relacji z Litwą po wyborze nowego prezydenta, który dla podkreślenia strategicznego znaczenia stosunków polsko-litewskich złożył u nas pierwszą oficjalną wizytę zagraniczną. W trakcie wizyty padło wiele deklaracji związanych z rozwiązywaniem trudnych problemów mniejszości polskiej na Litwie¹⁵. Praktycznym sprawdzianem nowej jakości stosunków polsko-litewskich było zaangażowanie obu państw w rozwiązanie konfliktu pomiędzy władzą i opozycją na Ukrainie. Stanowisko Polski wobec zachodzących przemian wkomponowano w szeroki kontekst polityki wschodniej.

W 2005 roku powołano ukraińsko-polsko-litewskie Zgromadzenie Parlamentarne. Jako jego główne zadania wskazano pomoc w integracji Ukrainy z Unią Europejską i strukturami euroatlantyckimi. Polska i Litwa współdziałały również w koordynowaniu działań wobec Białorusi i Gruzji. Na forum Unii Europejskiej Litwa popierała oczekiwania Polski w kwestiach rolnictwa.

Okres prezydentury Lecha Kaczyńskiego i Valdas Adamkusa obfitował dużą ilością spotkań, wizyt i deklaracji.

W marcu 2006 roku Lech Kaczyński w trakcie oficjalnej wizyty w Wilnie na spotkaniu z prezydentem, premierem oraz przewodniczącym litewskiego parlamentu podniósł m.in. kwestie szybkiego rozwiązania problemów dotyczących praw Polaków na Litwie. Strona litewska po raz kolejny złożyła deklaracje o działaniach prowadzących do rozwiązania nierozstrzygniętych od 1991 roku problemów.

Obchody 15. rocznicy wznowienia stosunków dyplomatycznych 5 września 2006 roku stały się kolejną okazją do podsumowania w dziedzinie stosunków dwustronnych i międzynarodowych. Zdaniem prezydenta Adamkusa, Polska i Litwa przezwyciężyły dzielące je stereotypy: „Możemy polegać na polskiej przyjaźni, a Polska może liczyć na Litwę”¹⁶.

¹⁵ J. Kyndle, M. Kutysz: *Stosunki Polski z Litwą w latach 2004—2006*. W: „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej”. Warszawa 2007.

¹⁶ Ibidem, s. 156.

Szczególnego znaczenia w omawianym okresie nabrała współpraca w dziedzinie sektora energetycznego. Wyrazem zajętego stanowiska było poparcie Litwy dla polskiego weta w sprawie porozumienia o współpracy UE z Rosją.

Spotkania prezydentów Polski i Litwy były wyrazem przełożenia wspólnych działań z płaszczyzny deklaratywnej na rzeczywistą. Kolejnym wyzwaniem dla Polski stały się wybory prezydenckie na Litwie w 2009 roku. Znamiennym potwierdzeniem kontynuacji nowej jakości stosunków stała się obecność prezydent Daliai Grybauskaitė na obchodach 70. rocznicy wybuchu II wojny światowej. Szczególnego znaczenia nabierają wspólne działania wojsk polskich i litewskich w misjach pokojowych od 2005 roku. Potwierdzeniem współpracy wojskowej stało się także powołanie polsko-litewsko-ukraińskiego batalionu POLUKRLITBAT na rzecz euroatlantyckiej stabilności i bezpieczeństwa.

27 lutego 1992 roku podpisana została Umowa między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Republiki Litewskiej o wzajemnym handlu i współpracy gospodarczej. Twórcy umowy deklarowali stworzenie korzystnych warunków dla stabilnego rozwoju gospodarczego. W 1996 roku została podpisana umowa o wolnym handlu, przyjęto najkorzystniejsze warunki eksportu i importu towarów pochodzących z tych państw. Polska zajmowała w handlu zagranicznym Litwy 5. miejsce. Podkreślono konieczność współpracy ekonomicznej w następujących dziedzinach gospodarki: budownictwo, przemysł, rolnictwo, transport, handel, bankowość, ochrona zdrowia i ochrona środowiska¹⁷.

Dominującą pozycję w polskim eksporcie zajmowały artykuły spożywcze, produkty pochodzenia roślinnego, wyroby przemysłu lekkiego. W imporcie z Litwy głównymi pozycjami były artykuły rolno-spożywcze, benzyna i oleje napędowe.

Polsko-litewską wymianę handlową realizowały i realizują głównie małe lub średnie firmy. Dużym zainteresowaniem polskich podmiotów gospodarczych cieszy się, z uwagi na liberalne ustawodawstwo w zakresie inwestycji zagranicznych, tworzenie wspólnych przedsiębiorstw na terenie Litwy, gdzie w 1994 roku zarejestrowano 550 firm z udziałem kapitału polskiego, co lokowało Polskę na 3. pozycji po Rosji i Niemczech. Wielkość zainwestowanego kapitału plasuje nas na 5. miejscu po USA, Rosji, Wielkiej Brytanii i Niemczech.

W 1996 roku obroty handlowe między Polską i Litwą zwiększyły się o 40% i wynosiły 254 mln USD. Wyprzedzała nas Rosja, Niemcy, Białoruś, Ukraina. Eksport polskich towarów wyniósł 188 mln USD, a import z Litwy do Polski

¹⁷ Umowa między Rządem RP a Rządem Republiki Litewskiej o wzajemnym handlu i współpracy gospodarczej. Źródło: <http://www.msz.gov.pl/bpt/documentas/7609.pdf>.

66 mln USD. Na Litwie działało około 700 firm, głównie niewielkich, z udziałem kapitału polskiego¹⁸. Pogłębieniu dynamicznie rozwijającej się polsko-litewskiej wymiany gospodarczej oraz realizacji zadań zmierzających do intensyfikacji współpracy transgranicznej służyły wizyty i spotkania robocze premierów obu państw i podpisana w 1996 roku umowa o wolnym handlu, która w ocenie obu stron stała się wraz z traktatem polsko-litewskim bardzo ważnym wydarzeniem w stosunkach bilateralnych, a także we współpracy regionalnej w tej części Europy. Oceniano ją jako pierwszy krok w dążeniu Litwy do uzyskania członkostwa w stowarzyszeniu CEFTA. Umowę o wolnym handlu wzmocniła umowa między resortami przemysłu o współpracy w dziedzinie produkcji. Również w czerwcu 1996 roku rozpoczęła prace Polsko-Litewska Komisja Międzyrządowa ds. Współpracy Transgranicznej jako dopełnienie umowy między rządem RP i Litwy z 1995 roku o współpracy transgranicznej. Komisja powołała 3 grupy robocze ds. współpracy przygranicznej, międzyregionalnej i gospodarki przestrzennej. Jako priorytety w pracach Komisji wskazano tworzenie euroregionów i transgranicznych obszarów chronionych, większą drożność przejść granicznych, współpracę kulturalną i oświatową. Pozytywnie oceniono współpracę transgraniczną, zaawansowanie w utworzeniu na pograniczu polsko-litewsko-białoruskim euroregionu Niemen¹⁹.

Oficjalne spotkania prezydentów obu państw toczyły się wokół problemów liberalizacji handlu, współpracy wojskowej, sytuacji mniejszości narodowych, form i zasad współpracy na arenie międzynarodowej. Ważne miejsce zajęła tutaj podpisana umowa o wspólnej granicy państwowej i stosunkach prawnych na niej obowiązujących oraz o współpracy i wzajemnej pomocy w sprawach granicznych²⁰.

W strukturze obrotów handlowych z Litwą na koniec lat dziewięćdziesiątych główne dziedziny importu stanowiły: benzyna, oleje napędowe, drewno, szkło, a w eksporcie dominowały: kawa, kosmetyki, środki czyszczące, wyroby z tworzyw sztucznych, artykuły oświetleniowe²¹.

¹⁸ Biuro Prasowe Rządu: *Główne elementy polskiej polityki wschodniej*. Materiały: *Polska — Litwa, polityka, gospodarka, ochrona środowiska*. „Przegląd Rządowy” 1994, marzec.

¹⁹ Polsko-Litewska Komisja Międzyrządowa ds. Współpracy Transgranicznej została powołana w celu realizacji umowy między rządem RP i Litwy z 16 września 1995 roku o współpracy transgranicznej. Za priorytety jej działania uznano m.in. tworzenie transgranicznych obszarów chronionych, wspieranie prac służących powołaniu Euroregionu Niemen.

²⁰ Stanowi ona regulację spraw związanych z oznakowaniem liczącej 103 km granicy polsko-litewskiej. Po rozpadzie ZSRR granica polsko-litewska musiała być usankcjonowana w umowie międzynarodowej. Ponadto na mocy podpisanej umowy o współpracy międzyresortowej wprowadzono zwyczaj regularnych konsultacji wiceministrów i uzgadniania stanowisk przed posiedzeniami Rady Bezpieczeństwa ONZ i spotkaniami ministrów spraw zagranicznych UE.

²¹ Dane Ministerstwa Gospodarki.

Na koniec lat dziewięćdziesiątych na Litwie zarejestrowano 735 przedsiębiorstw z udziałem kapitału polskiego. W Polsce zarejestrowano 15 firm z udziałem kapitału litewskiego²².

8 maja 1998 roku w Wilnie sporządzono Protokół Dodatkowy do Umowy o Wolnym Handlu między RP a RL. W dokumencie zliberalizowano handel towarami przemysłowymi. Towary rolne objęto selektywną liberalizacją²³.

Dynamika wymiany handlowej w 2001 roku wciąż pozostawała bardzo duża. Dzięki wzrostowi polskiego eksportu do 756,6 mln USD wzajemne obroty zwiększyły się do 1,03 mld USD. W imporcie z Litwy odnotowano nieznaczny spadek, wyniósł on 277,5 mln USD. Ze względu na wartość eksportu dokonywanego przez Polskę na rynek litewski w 2001 roku Litwa stanowiła dla Polski 15. rynek zbytu (1,8% eksportu Polski ogółem). Pod względem wartości importu dokonywanego przez Polskę z Litwy kraj ten zajmował dopiero 26. miejsce (0,6% importu Polski ogółem)²⁴. W polskim eksporcie dominowały produkty przemysłu chemicznego, maszynowego i elektronicznego, a także tworzywa sztuczne. Litewskie produkty mineralne cieszyły się największym zainteresowaniem polskich importerów. Na rynku litewskim funkcjonowało 735 polskich firm, a wartość środków zainwestowanych na Litwie wzrosła do 57,3 mln USD. Polska jako inwestor zagraniczny spadła na 12. pozycję. Polscy przedsiębiorcy inwestowali głównie w produkcję szkła, przemysł spożywczy oraz handel. W celu zwiększenia zainteresowania polskim rynkiem w dniach 16–20 października zorganizowano w Kownie VIII Targi Kowieńskie POLEXPORT 2001. Towarzyszyło im I Polsko-Litewskie Forum Gospodarcze²⁵.

Coraz wyraźniej zaznaczała się dysproporcja pomiędzy polskim eksportem i importem. Obroty handlowe w 2002 roku wyniosły 1 mld 124,5 mln USD, przy czym wartość eksportu na Litwie oszacowano na 933,1 mln USD, a importu z Litwy — tylko na 191,4 mln USD. Dodatkowo saldo wyniosło 741,7 mln USD. Liczba firm z polskim kapitałem na Litwie zwiększyła się do ok. 770, a wartość zainwestowanego kapitału osiągnęła 66,2 mln USD. Polska powróciła na 11. pozycję wśród inwestorów. Huta Szkła „Warta”, Telewizja Polsat oraz KomputerLand to czołowi inwestorzy. W lutym Powszechny Zakład Ubezpieczeniowy i litewska spółka ubezpieczeniowa Lindra zawarły porozumienie w sprawie wykupu pakietu kontrolnego PZU. Polski handel

²² Informacja Biura Rady Handlowego w Wilnie z 1998 r. W: „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 1999”. Warszawa 2000, s. 176.

²³ Litwa. *Informacja o stosunkach gospodarczych z Polską*. Źródło: <http://www.msz.gov.pl/wspolpraca>.

²⁴ P. Misztal: *Współpraca gospodarcza Polski z Litwą*. W: *Współpraca gospodarcza Polski z krajami sąsiedzkimi w okresie transformacji*. Red. J. Misa. Radom 2004, s. 139.

²⁵ J. Stachura: *Stosunki dwustronne Polski*. W: „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2001”. Warszawa 2002, s. 276.

i przemysł promowały następujące imprezy i spotkania: IX Targi Kowieńskie POLEPORT 2002 (15—18 października), II Międzynarodowe Litewsko-Polskie Forum Ekonomiczne, VIII Forum Gospodarcze Rynków Wschodnich w Mikołajkach (7 listopada)²⁶.

W 2003 roku polski eksport do Litwy osiągnął wartość 1 mld 172,4 mln EUR. Import wyniósł 268,5 mln EUR. Tym samym dodatnie po stronie polskiej saldo równało się 903,9 mln EUR. W roku kolejnym odnotowano spadek eksportu na Litwę przy jednoczesnym wzroście importu z Litwy. Eksport zmniejszył się o 5,8%, a import osiągnął 56,4% wzrostu. Udział eksportu w polskim handlu zagranicznym w 2004 roku wyniósł 1,69%, a importu 0,54%. Wartości eksportu i importu wyniosły odpowiednio: 1 mld 9,8 mln oraz 384,0 mln EUR. W rezultacie saldo obniżyło się do 625,8 mln EUR²⁷.

Zgodnie z podpisanym 16 kwietnia 2003 roku Traktatem Akcesyjnym Polska i Litwa w dniu przystąpienia do UE przyjęły prawodawstwo Wspólnot Europejskich.

„Po akcesji do Unii Europejskiej utrzymano w mocy te polsko-litewskie umowy międzynarodowe, które nie są w kolizji z *acquis communautaire*, pozostałe zostały wypowiedziane.

Obowiązują:

- Umowa między RP i RL ws. wzajemnego popierania i ochrony inwestycji z 28 września 1992 roku,
- Umowa między RP i RL o unikaniu podwójnego opodatkowania z 20 stycznia 1994 roku,
- Umowa między Rządem RP i Rządem RL o współpracy transgranicznej z 16 września 1995 roku,
- Umowa między Rządem RP i Rządem RL o współpracy w dziedzinie turystyki z 14 września 1997 roku (umowa weszła w życie 2 października 2001 roku)²⁸.

Prezydenci Polski i Litwy w 2005 roku zadeklarowali gotowość uruchomienia projektów budowy mostu energetycznego pomiędzy Polską i Litwą oraz połączeń drogowych. Podczas wizyty prezydenta Litwy w Warszawie 29 września podpisano wspólną deklarację w sprawie współpracy energetycznej obu krajów.

W 2005 roku polsko-litewskie obroty handlowe osiągnęły wartość 1480,1 mln EUR, w tym eksport 988,8 mln, import 491,4 mln. Saldo spadło do 497,4 mln EUR. W 2006 roku odnotowano wzrost zarówno eksportu, jak i importu.

²⁶ J. Stachura: *Stosunki dwustronne Polski*. W: „Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2002”. Warszawa 2003, s. 289—290.

²⁷ Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Departament Analiz i Prognoz Ekonomicznych, Syntetyczna informacja o eksporcie i imporcie Polski w roku 2004. Warszawa, czerwiec 2005. Źródło: <http://www.mg.gov.pl/Analizy+i+ prognozy/HANDEL+ZAGRANICZNY/>.

²⁸ Zob. http://www.msz.gov.pl/files/Informator_ekonomiczny/Litwa/Litwa2004.pdf.

Wymiana handlowa wyniosła 1 mld 893,6 mln EUR. Polski eksport oszacowano na 1 mld 305,2 mln EUR, a import na 588,4 mln. Saldo na korzyść Polski wzrosło do 716,8 mln EUR. W porównaniu z rokiem poprzednim obroty handlowe zwiększyły się o 27,9%, w tym eksport o 32%, a import o 197%. Udział Litwy w obrotach polskiego handlu zagranicznego wyniósł 1,44% (eksport 1,92%, import 0,92%)²⁹. Oznacza to większą dynamikę importu z Litwy niż eksportu do Litwy w ciągu ostatniej dekady.

Najważniejszą polską inwestycją na Litwie w 2006 roku był zakup akcji koncernu Możejki Nafta przez PKN Orlen. W czerwcu polski koncern wykupił od rosyjskiej firmy Jukos 53,7% akcji litewskiego przedsiębiorstwa, a od rządu litewskiego kolejne 30,66% akcji. Ustalono, że państwo litewskie zachowa pakiet 10% akcji przedsiębiorstwa³⁰. Była to największa w historii niepodległej Litwy transakcja prywatyzacji, a także największa inwestycja w sektorze rafineryjno-petrochemicznym w Europie Środkowej i Wschodniej w ostatnich latach. Wartość zakupionych przez PKN Orlen akcji wyniosła 2,34 mld USD. Władze litewskie zaznaczyły, że porozumienie zawarte z polskim koncernem jest potwierdzeniem strategicznego partnerstwa z Polską³¹. Transakcja przyczyniła się do zintensyfikowania współpracy ekonomicznej, szczególnie w dziedzinie energetyki. Wyrażono wolę realizowania projektów gospodarczych dyskutowanych od wielu lat.

Mając na uwadze potencjały gospodarcze obu państw oraz bilans wymiany handlowej, można stwierdzić, że stroną bardziej zaangażowaną w rozwój współpracy gospodarczej była Republika Litewska. Polska eksportowała na Litwę przede wszystkim towary pracołłonne i kapitałochłonne. Natomiast w imporcie z Litwy dominowały dobra surowcołłonne. Niska jest intensywność handlu wewnątrzgałłowego.

Tabela

Obroty towarowe między Polską i Litwą w okresie 2003 — I kwartał 2009 (w mln EUR)

Obroty towarowe	2003	2004	2005	2006	2007	2008	I kwartał 2009	Dynamika I kwartał 2009 / I kwartał 2008 [%]
Całkowite	1 440,9	1 393,8	1 480,2	1 893,6	2 279,3	2 558,0	377,0	60,4
Eksport	1 172,4	1 009,8	988,8	1 305,2	1 615,1	1 819,2	281,9	62,2
Import	268,5	384,0	491,4	588,4	664,2	738,7	95,1	55,6
Saldo	+906,4	+625,8	+497,4	+716,8	+951,0	+1.080,0	+186,8	.

²⁹ Ministerstwo Gospodarki, Departament Analiz i Prognoz, Syntetyczna informacja o eksporcie i imporcie Polski za 2006, <http://www.mg.gov.pl/Analizy+i+prognozy/HANDEL+ZAGRANICZNY/> (dostęp: lipiec 2007).

³⁰ J. Handle, M. Kutysz: *Stosunki Polski z Litwą...*, s. 156.

³¹ Ibidem, s. 159.

Obroty towarowe między Polską i Litwą utrzymywały do 2008 roku tendencję rosnącą. Szybkie tempo wzrostu eksportu, znacznie wyprzedzające tempo wzrostu importu, pozwalało na uzyskiwanie w kolejnych latach dodatniego salda obrotów. W końcu 2008 roku nadwyżka eksportu nad importem wyniosła 1 mld 80,5 mln EUR. Było to pod względem wysokości 4. dodatnie saldo w polskim handlu z państwami Unii Europejskiej (po Wielkiej Brytanii, Republice Czeskiej i Rumunii) i 5. w całym handlu zagranicznym Polski.

Wśród państw Unii Europejskiej Litwa zajmuje pozycję 14. odbiorcy polskich produktów. Udział eksportu na rynek litewski w końcu 2008 roku stanowił 2,05% eksportu Polski. W I kwartale 2009 roku obroty towarowe z Litwą zmniejszyły się o 39,6%, w tym eksport o 37,8%, import o 44,4%. W 2008 roku wartość obrotów towarowych między Polską i Litwą wyniosła 2 mld 558 mln EUR, w tym eksportu z Polski na Litwę 1 mld 819,2 mln EUR, importu 738,7 mln EUR. Przy łącznym wzroście obrotów o 9,5% eksport zwiększył się o 9,4% w stosunku do analogicznego okresu poprzedniego roku, import o 9,6%.

Najważniejsze grupy towarowe w eksporcie to:

- artykuły rolno-spożywcze (sekcje: I „zwierzęta i produkty pochodzenia zwierzęcego”, II „produkty pochodzenia roślinnego”, III „tłuszcze i oleje pochodzenia roślinnego i zwierzęcego”, IV „gotowe artykuły spożywcze, napoje, w tym alkohol, tytoń), udział 22,1%;
- wyroby przemysłu elektromaszynowego (sekcje: XVI „maszyny i urządzenia mechaniczne i elektryczne, sprzęt, części”, XVII „pojazdy, statki powietrzne, jednostki pływające oraz urządzenia współdziałające”, XVIII „przrządy, narzędzia i aparaty optyczne, pomiarowe”), udział 22,4%;
- wyroby przemysłu chemicznego (sekcje: VI „produkty przemysłu chemicznego, VII „tworzywa sztuczne i wyroby”), udział 19,3%;
- wyroby metalurgiczne (sekcja XV „metale nieszlachetne i wyroby”), udział 12,3%;
- wyroby przemysłu drzewno-papierniczego (sekcje: IX „drewno i wyroby z drewna”, X „ścier drzewny, celuloza, papier”), udział 7,3%.

W roku 2008 w eksporcie dominowały te same co w roku poprzednim grupy towarowe, przy wzroście udziału artykułów rolno-spożywczych.

Najważniejszą polską inicjatywą na Litwie był zakup koncernu Možeiki Nafta przez PKN Orlen (15 grudnia 2006 roku). Polska przejęła kontrolny pakiet 84,36% jego akcji za 2,34 mld USD.

Według danych Departamentu Statystyki RL na dzień 1 stycznia 2009 roku, wartość polskich bezpośrednich inwestycji na Litwie wynosiła 536,7 mln EUR (wg danych na 1 stycznia 2008 roku — 1812,8 mln EUR, udział 17,6%, wg stanu na 1 października 2008 roku 1057 mln EUR, udział 10,9%), co stanowiło 5,9% wszystkich bezpośrednich inwestycji zagranicznych na

Litwie. Polska zajmowała 7. miejsce wśród zagranicznych inwestorów, po takich krajach, jak: Szwecja, Niemcy, Dania, Estonia, Holandia, Łotwa. Miejsce Polski w rankingu inwestorów zmienia się w zależności od fluktuacji cen akcji przedsiębiorstw.

Według danych Narodowego Banku Polskiego, w 2007 roku napłynęło do Polski z tytułu litewskich inwestycji bezpośrednich 13,9 mln EUR netto (ostatnie opublikowane dane). Według danych Departamentu Statystyki RL na dzień 1 stycznia 2009 roku, przedsiębiorcy litewscy zainwestowali w Polsce 130 mln EUR, co stanowi 9,2% kapitału litewskiego ulokowanego za granicą. Największe litewskie inwestycje w Polsce to: zakład farmaceutyczny Jelfa w Jeleniej Górze, sieć aptek Euro-Apteka, sieć sklepów z obuwiem Danija, należąca do litewskiego oddziału duńskiej firmy, handlowe centrum rolnicze Agromax, należące do największego litewskiego producenta nawozów ACHEMA. Przeważają zatem inwestycje w sektorze handlowym³². Stroną bardziej zaangażowaną w rozwijanie stosunków handlowych jest Republika Litewska.

Kolejnym ogniwem współpracy gospodarczej jest wymiana transgraniczna. Porozumienie zawarte 6 czerwca 1997 roku o utworzeniu Związku Transgranicznego Euroregionu Niemen oraz umowy z dnia 22 lutego 1998 roku o utworzeniu Euroregionu Bałtyk, największego związku transgranicznego w Europie, w którego skład wchodzi: na terenie Polski województwa Pomorskie i Warmińsko-Mazurskie, na terenie Federacji Rosyjskiej Obwód Kaliningradzki, na terenie Litwy Kłajpeda wraz z Okręgiem Kłajpedzkim, na Łotwie Kurlandzki Okręg Planistyczny, na terenie Danii wyspa Bornholm, umożliwiły wypracowanie nowych form otwartej współpracy europejskiej.

Współpraca regionalna między Polską i Litwą odbywa się w ramach europejskich programów współpracy terytorialnej: Programu Sąsiedztwa Interreg IIIA Tacis oraz Programu Współpracy Transgranicznej Polska—Litwa 2007—2013.

Program Sąsiedztwa Interreg IIIA Tacis obejmował województwa północno-wschodniej Polski, zachodnie rejony Litwy: okręgi Kłajpeda (Kłajpeda), Taurogi (Taurage), Olita (Alytus) i Mariampol (Marijampole) oraz Obwód Kaliningradzki. Celem programu było wspieranie współpracy transgranicznej. W latach 2004—2006 na realizację programu ze strony polskiej została wyasygnowana kwota 24,2 mln EUR, ze strony litewskiej 12,3 mln EUR. Alokacja dla Obwodu Kaliningradzkiego wyniosła 9,5 mln EUR.

Realizowane projekty miały na celu wzmacnianie infrastruktury granicznej i przygranicznej, rozwój turystyki, rozwój kontaktów między społeczno-

³² Zob. http://www.msz.gov.pl/files/Informator_ekonomiczny/Litwa/Litwa2004.pdf.

ściami i wspieranie inicjatyw lokalnych. Program Współpracy Transgranicznej Polska–Litwa 2007–2013 został oficjalnie otwarty podczas konferencji zorganizowanej w kwietniu 2008 roku w Druskiennikach. Zasięg terytorialny w porównaniu z Programem Interreg IIIA Tacis uległ zmianie. Po stronie polskiej obejmuje powiaty w północno-wschodniej części kraju, po stronie litewskiej zasięg terytorialny został poszerzony o okręg wileński, z wyłączeniem miasta Wilna, co daje możliwość włączenia samorządów w rejonach zamieszkałych przez społeczność polską (ponadto rejon Taurage, Kanas, Alytus, Marijampole). Celem programu sąsiedztwa jest wspieranie zrównoważonego rozwoju obszarów przygranicznych przez podniesienie ekonomicznej, społecznej i terytorialnej spójności po obu stronach polsko-litewskiej granicy.

W omawianym okresie lepszego, choć jeszcze nie w pełni zadowalającego charakteru nabrała współpraca kulturalna.

Zdominowały ją głównie uroczystości rocznicowe. Dni Kultury Polskiej na Litwie i Dni Litwy w Polsce stały się okazją do szerokiej prezentacji historii, literatury i tradycji obu krajów. Targi Książki w Wilnie, Dni Polskich Miast w Wilnie wniosły nową jakość w sposób wzajemnego postrzegania się obu narodów. Do współpracy historyków litewskich i polskich włączyły się również parlamenty obu państw, przyznając „Nagrodę Obu Narodów”. Prezydenci, ministrowie kultury i dziedzictwa narodowego przyznają wysokie odznaczenia państwowe ludziom świata kultury, obejmują honorowe patronaty nad wydarzeniami kulturalnymi i naukowymi. Na zasadach partnerstwa rozwija się współpraca uniwersytetów w Wilnie, Toruniu i Lublinie. Autorzy i twórcy projektów współpracy kulturalnej akcentują, że Polskę i Litwę łączą nie tylko silne więzi historyczne, ale także współczesne partnerstwo w szeroko rozumianej wymianie kulturalnej.

W stosunkach polsko-litewskich problematyka mniejszości narodowych odgrywa szczególną rolę. Mniejszości narodowe mogą spełniać w rozwoju sytuacji europejskiej funkcje integracyjne i dezintegracyjne. Wzrasta poczucie świadomości narodowej, zwiększają się oczekiwania i dążenia grup etnicznych, które do tej pory nie eksponowały tak mocno własnych odrębności. Zgłaszane są postulaty zapewnienia możliwości dalszego rozwoju własnych, odrębnych tradycji kulturowych, historycznych. Problematyka eliminowania napięć związanych z kwestią mniejszości narodowych w Europie może i powinna być regulowana oraz rozpatrywana w trzech głównych kierunkach:

- 1) zapobieganie konfliktom zbrojnym na tle narodowościowym;
- 2) rozwijanie zinstytucjonalizowanej współpracy regionalnej;
- 3) tworzenie międzynarodowych gwarancji w zakresie ochrony mniejszości narodowych.

Nie ma prostych rozwiązań kwestii mniejszości. W piramidzie podejść międzynarodowych do problemu mniejszości narodowych wyróżnia się następujące poziomy: globalny, wielostronny, dwustronny, międzyregionalny, narodowy. Na tych poziomach działania narodowe i międzynarodowe wzajemnie się wspierają³³.

W okresie potraktatowym doszło do wielu napięć w związku z sytuacją mniejszości polskiej na Litwie. W grudniu 1996 roku, miesiąc po objęciu rządów przez prawicę, minister oświaty Zigmantas Zinkevicius stwierdził, że język państwowy, czyli litewski, powinien być językiem wykładowym we wszystkich szkołach w kraju, oraz że mniejszość polska na Litwie praktycznie nie istnieje. Zaznaczył, że są to tylko nieświadomości swojej tożsamości Litwini, Białorusini, manipulowani przez garstkę polskich polityków. Dymisji ministra zażądała większość organizacji polskich. Szef MSZ Litwy Algirdas Sandargas zdystansował się od wypowiedzi ministra. Polski MSZ zażądał w trybie pilnym wyjaśnień w sprawie wypowiedzi Zinkeviciusa³⁴.

Problemy pisowni imion i nazwisk osób należących do mniejszości polskiej w LR są poruszane podczas każdej wizyty władz polskich w Wilnie. Mimo wielu zapewnień i deklaracji o możliwości ich zapisu zgodnie z polską ortografią problem pozostaje otwarty.

Polskie władze nadal niepokoi sytuacja szkolnictwa polskiego, brak konkretnych programów, planów nauczania i podręczników w języku polskim. Fundusze przeznaczone na wiejskie szkoły polskie są niewystarczające w stosunku do potrzeb³⁵.

Kolejne reformy administracyjne ograniczają udział Polaków we władzach lokalnych. Polacy oczekują na realizację zwrotu nieruchomości w Wilnie i okręgu wileńskim.

Proces rozwiązywania problematyki ludnościowej w stosunkach dwustronnych został zaledwie rozpoczęty, o jego rozwoju zadecydują konkretne działania Polski i Litwy. Z tego powodu należy być ostrożnym w kategoryzacji i generalizacji tych zjawisk. Ich istota polega na wykorzystaniu wypracowanych i przyjętych ustaleń europejskich, co stanowi trzon podpisanych przez Polskę układów. Ważne jest, aby instrumenty działalności państwowej zostały dopełnione różnorodnymi metodami oddziaływania na postawy społeczne.

Polityka władz litewskich wobec mniejszości polskiej wciąż pozostaje dwuznaczna i niekonsekwentna. Zagubienie społeczności polskiej wynika z przesłanek natury historycznej, ekonomicznej, a także sposobu funkcjonowania organizacji polskich na Litwie.

³³ S. Kux: *Międzynarodowe podejście do problemu mniejszości narodowych*. „Sprawy Międzynarodowe” 1992, nr 7–12, s. 17.

³⁴ „Biuletyn Bałtycki” 1996, nr 1–2, Kalendarium, s. 73.

³⁵ Zob. http://www.rp.pl/arttykul/38,303385_Polska_traci_cierpliwosc_do_Litwy.html.

2 września 2009 roku rząd Litwy postanowił utworzyć Komisję ds. Koordynacji Mniejszości Narodowych oraz zlikwidować (od 1 stycznia 2010 roku) Departament Mniejszości Narodowych i Wychodźstwa.

Nowa rządowa komisja będzie się zajmować koordynacją działań państwa w procesie integracji mniejszości narodowych na płaszczyźnie życia politycznego, społecznego i kulturalnego Litwy. Komisja będzie również opiniować projekty ustaw dotyczących funkcjonowania mniejszości narodowych, o czym poinformowała służba prasowa rządu RL.